

Acésta fôia ese
cate 3 côle pe luna
si costa 2 fiorini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru strainatate
10 franci cu porto
postei.

TRANSILVANI'A.

Fôia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abonéza la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiu, séu prin posta
séu prin domnii co-
lectori.

Nr. 8.

Brasiovu 15. Aprile 1871.

Anulu IV.

Sumariu. Momente d'in istori'a fanariotiloru. (Fine.) — Necrologu. — Colectiune de diplome istorice transilvane. (Continuare.)
— D'in pomelniculu martiriloru romani dela an. 184^{8/9}. (Continuare.) — Articul agronomicu. — Bibliografia.

Momente d'in istori'a fanariotiloru.

(Fine.)

In càtu pentru fanariotii moderni, de carii au avutu parte parentii nostrii si avemu noi insine pana astadi, studiulu nostru asupra spiritului de care este condusa acésta classe de ómeni, trebue se fia si mai approfondatu. Cine sunt si ce sunt fanariotii in dílele nóstre? Amu premisu indata la inceputulu acestei conversatiuni istorice, cà in appretiarea acestei classe de ómeni nu ne vomu provocá la márturi'a romaniloru, ci vomu presupune cà noi cá interesati suntemu incompetenti in acésta cauza. Acumu adaogemu, cà spre a ne informa dreptu si fàra partenire despre fanariotii moderni, vomu cere primele informatiuni dela poporulu grecescu, dela scriptorii sei moderni, dela filhellenii germani, franci s. a., si numai dupa aceea vomu reveni la opiniunea nóstra culésa d'in esperientia.

Intre scriptorii greci moderni, Markos Zallony in cartea sa titulata: *Essai sur les Fanariotes* (Marseille 1824 et 1830) descrie pe fanarioti asiá precumu ii cunósce densulu, si fàra a'si inprumuta cunoscintiele si opiniunile sale dela altii. D'intre straini ne-amu potea provoca in lini'a prima la tóte acelea persóne diplomatice de rangu si mai inaltu, si mai subordinatu, care cá de duoe sute de ani incóce petrecundu in Constantinopole, au venitu in contactu de aprópe nu numai cu turcii, dara si cu grecii d'in Fanaru, in càtu adeca multi d'in acestia se afla in functiuni publice turcesci, tocma si in cele diplomatice. Càtiva diplomati de aceia au scrisu si au publicatu memoriale si alte opuri despre lucrurile turcesci si grecesci. Se mai potu cita si alti europeni litterati, mai alesu istoriografi, carii au petrecutu inadinsu in tierile imperiului turcescu si anume in capitala, unde au invetiatu limbele orientali si pe cea grecésca, pentrucá asiá cu ajutoriulu acelora se'si póta forma ei insii una opiniune individuale independente despre lucrurile orientali. Dela acei scriptori greci si straini, càti s'au ocupatu si de fanarioti, noi aflamu mai pe scurtu acestea.

Nu se póte nega, cà unii fanarioti isi castigara mari merite pentru natiunea grecésca, atátu prin infientiare si dotare de scóle si alte institute nationali,

càtu si prin impregiurarea, cà dupace mai multi fanarioti au apucatu a recastiga influintia si inca uniori destulu de mare la Pórt'a ottomana, ei apoi folosinduse de positiunea loru, au lucratu multu, pentrucá jugulu turcescu se se mai aline de asupra cerbicei poporului grecescu. Caletoriile mai multoru fanarioti in tierile europene, éra mai alesu in Franci'a, de unde s'au reintorsu cu óresicare cunoscintie moderne, au adaosu multu la desteptarea greciloru d'in intunereculu in care'i aruncase tirani'a. Unulu inse d'in cele mai mari merite ale fanariotiloru pentru conationalii loru a fostu, cà puçinu dupa uciderea domnului Munteniei Constantinu Brancovanu si a fiiloru sei, si dupa esirea d'in Moldov'a a familiei Cantemiru in essiliu, aceiasi fanarioti au sciutu midioloc' la Pórt'a, pentrucá domni'a in tierile romanesci se ajunga pe manile loru. A fostu lucru celu mai firescu, cà d'in acea óra poporulu grecescu d'in Turci'a se incépa a resufla mai usioru. Lasamu cà domnii greci aducea cu sine cete intregi de greci, pe carii punea in functiuni publice si 'i casatoriá in tíera; lasamu cà monasteriele moldavo-romanesci se implura de greci, si chiaru scaunele archiereesci in Moldavo-Romani'a in cepura a se ocupa de greci, dara apoi toti domnii fanarioti, càti scapá cu viétia, accumulau avutii cu miliónele, ocupá mosii intense si fórte fertili, ale caroru venituri pe familiile loru le punea in stare de a se alatura langa familiile de principi si magnati feudali d'in tierile europene. Se intielege usioru, cà d'in védi'a ce 'si castigá pe acésta cale familiile d'in Fanaru, un'a parte se reversá si asupra natiunei grecesci. Cu alte cuvente, in acestu casu mai tóte relele càte facea fanariotii moldavo-romaniloru, se prefacea in bene pentru greci. Mai este inse si unu altu bene considerabile, pe care'lu trasera grecii d'in impregiurarea, cà càteva familii de fanarioti castigara dela turci privilegiulu, in vigórea caruia ocupá tronurile romanesci. Domniile tieriloru romanesci era considerate de greci cá una punte, preste care avea ei se tréca spre a restaura tronulu imperiului bisantin crestinescu si a respinge pe turci pana la Eufratu. Acea sperantia si acea perspectiva nutrita si sustienuta in poporulu grecescu mai multe diecimi de ani, nutriá totu-unadata increderea lui in viitoru si in poterile proprie. Éca deci si adeverat'a cauza, pentru care

de ess. Alessandru Ipsilanti tratase asia de susu in diosu cu Tudoru Vladimirescu. Totu-deauna fanariotii au pastratu asupra tieriloru romanesci aceea ce se numesce intre legisti Jus virtuale, pe care 'lu pastrara si ungurii. Precumu adeca ungurii sustienu, ca tierile romanesci sunt provincii a le coronei unguresci, intocma fanariotii le considera de provincii a le imperiului bisantin, castigate nu prin turci, ci cu cateva sute de ani mai inainte.

Ar crede cineva, ca poporul grecescu se va fi aratandu cãtra familiile d'in Fanaru in totu tempulu si la tote ocaziunile forte multiamitoriu pentru acestea bunuri si avantaje positive, d'in care participase elu in modurile aratate mai in susu. Nimicu mai puçinu decãtu acẽsta. D'in contra grecii tienu asia, ca de ess. rapacitatea primatiloru greci, adeca a prefectiloru de districte, nu si mai are parechi'a sa neci la unu poporu crestinescu; de aceea ei le dicu la acei Chodjabashí in bajocura „turci botezati.“ In cãtu pentru perfidi'a fanariotiloru, apoi acẽsta trece si la greci de proverbiale intru atãta, cãtu ei pe fanarioti ii tienu de mintiuosi nascuti si nu le dau neci unu crediementu. Intru asemenea este de scandalu ambiitiunea si vanitatea loru, care'i inpinge asia departe, ca caletorindu ei prin Europ'a se si dea la totu passulu titluri de principe, comite, marchionu si cãte alte secaturi, ceea ce vetama forte multu simtiulu democraticu alu greciloru. In fine grecii n'au uitatu, ca multi fanarioti s'au aratatu si au fostu mai mari tirani si decãtu pasii turcesci. Era in cãtu pentru castitatea matrimoniale, apoi in acestu punctu abia mai poti alege intre poligami'a turcesca si cea fanariotica. Despre clãrulu inaltu d'in Fanaru nu voimu se atingemu nimicu mai multu, decãtu ca grecii d'in Greci'a libera abia apucara se scape de sub administratiunea lui, formandu'si acasa la ei in Athena sinodu independente de patriarchia, precumu e si in Rusi'a, pentru ca se sece cu totulu cumplit'a simonia si rapacitate, care storcea meduv'a poporului si de altu-mentrea amaritu. Mai in scurtu, poporul grecescu tiene pe fanarioti in genere de un'a classe de omeni cu totulu degenerata, era anume patriotismulu loru ilu caracteriseza prin un'a satira titulata: „Anglulu, franculu si russulu.“ Acei trei caletori de trei nationalitati diverse venira la Greci'a, pentru ca se cunoasca tier'a si pe locuitorii ei, despre carii audisera si citisera, ca suferea multe rele dela turci. Cumu ajunsera in tiãra, mai antaiu intempnara pe unu arhiepiscopu. Voindu ei a conversa cu acelu prelatu asupra miseriei poporului, preasantia sa in locu de ori-ce altu respunsu le diãse: *Kiçe*, de candu portu eu acestu vestmentu, n'am observatu nimicu d'in tote relele acelea, pe care mi le insirati Dv.*) De altu-mentrea, deca Greci'a suferu, fara ca se se planga, apoi acẽsta nu este altu ceva, decãtu pedeps'a meritata pentru

pecatele sale. Eu inse sunt prea multiamitu, numai se mi intre diecimele regulatu, si nu mi pasa ca poporul a inceputu se vorbesca despre libertate.“ — Caletorii se departara uitanduse cu mirare unulu la altulu. De acilea ei mersera la unu asiã numitu „principe“ grecescu, dela care erasi voira se afle ceva despre starea poporului grecescu. Acelu „Marii'a sa“ inse le dede unu respunsu mai bruscu decãtu cumu fusese alu prea s. sale. „Principele“ adeca le diãse: „Ce voiti Dvõstra? Eu tiranescu si despoliu pe poporu, pentru ca se placu divanului si se mi tienu capulu meu la locu.“ Dupa acestea se departa iute, dicẽdu ca merge in harem, unde un'a d'in nevestele sale tocma acuma are se primẽsca darurile aduse de cãtra locuitorii provinciei administrate de elu.

Ecã, acẽsta este indecat'a poporului grecescu despre fanariotii d'in diãlele nostre. Se vedemu acumu, ce opiniune au si europenii despre densii. Fanariotii in ochii europeniloru sunt reprezentantii unei caste de omeni, carii stau sub influenti'a Portei si sub domni'a moralei turcesci, omeni destepti dela natura, ajunsii si la unu gradu óresi-care alu culturei, lipsiti, inse de unu simtiementu patrioticu mai inaltu, d'in contra, plini de patim'a ambiitiunei, egoismului, rapacitatei si a poftei de domnire impreunata cu intrig'a.

Intr'aceea europenii de cãtiva ani incóce sunt de opiniune, ca fanariotii aru fi inceputu a perde multu d'in influenti'a loru de mai inainte. Noi nu suntemu de acẽsta parere, ca-ci de amu fi, de siguru ca nu eramu se ne ocupamu asiã multu de acẽsta classe de omeni. Acei omeni, carii n'au incetatu d'in activitatea loru prefacuta óresi-cumu in alta natura neci chiaru atunci, candu capetele loru cadea cu sutele, in tempulu nostru ei nu se voru gena mai multu de opiniunea publica, decãtu se genẽza collegii loru d'in apusu, adeca iesuitii. Unii ca si altii sunt condusi de patim'a domniei absolute, deca s'ar potea preste omenimea intrẽga; unii ca si altii, nu alegu midiolócele, numai scopulu se se ajunga, unii ca si altii lucra cu una perseverantia spaimantatória, de regula la intunerecu, mai raru la vederea lumii. Scopulu ambeloru acestoru caste e: Restaurare de imperiu, unulu in resaritu, altulu in apusu. Intr'aceea dica ori-cine cãte va voi, dara asia precumu stau lucrurile in diãlele nostre, pentru poporul daco-romanescu fanariotii totu mai sunt si remanu mai periculosi inca si decãtu iesuitii. Causele sunt invederate. Iesuitii abia potu veni in contactu cu daco-romanii ici coalea prin cãte unu archieren, seu prin altu bisericanu pierdutu pentru natiune, era mai departe densii nu potu face reu immediatu, pentru ca le lipsese potestatea de arme, ca-ci astadi nu mai e neci anulu 1700, neci 1750—80. D'in contra fanariotii se mai afla pana in dio'a de astadi cu miile si cu diecile de mi in celu mai strinsu contactu cu cea mai mare parte a poporului romanescu, adeca in familie, in biserice, in administratiunea publica, in tribunale, in corpulu legislativu, la campu (arendasii

*) Adeca: Mie mi merge bine de minune, ce mi pasa mie de poporu.

greci), in cele mai de frunte piatie comerciale sî pîna la celu d'in urma orasielu, tocma si in armata; chiaru un'a parte a diuaresticeii romanesci se afla in manile sî sub conducerea fanariotiloru. Reu, fôrte reu se insiela aceia carii credu, cî fanariotii nu mai domnescu in Moldov'a sî in Munteni'a. Spiritulu loru predomnesce preste totu, sî elu predomnesce in modulu celu mai nefastu pentru elementulu daco-romanescu, carui i se prepara unu finitu d'in cele mai tragice. Reulu adeca celu mai infricosiatu pe care'lu facu fanariotii daco-romaniloru este, cî precumu jidovii, intocma sî fanariotii submina preste totu moralitatea poporului, ilu despolia totu-un'adata de averile materiali. Supremulu reu inse remane surparea moralitetei, dupa care va urma de siguru perirea. Dupa acestu reu vene despretiuirea individualitetei daco-romanesce, in contra careia se propaga inadinsu unu cosmopolitismu, nu acelu rationatu sî evangelicu (iubesc pe de aprôpele teu cî pre tine insuti), ci cu totulu altulu, destramatu sî destramatoriu, care s'ar potea numi cu dreptu multu mai mare communismu selbatecu.

Mintiun'a este elementulu de viétia alu fanariotului, éra omulu care'si tiene parol'a data, trece in ochii loru de unu „prostu.“ Neci-una transactiune comerciale inchiaietu cu fanariotulu nu este sigura, fia aceea facuta prin graiu, in scrisu, fatia cu martori, séu tocma la tribunálu. De aceea sî comerciulu in Romani'a este fôrte nesiguru, mai nesiguru decîtu ori-unde airea in Europ'a, un'a adeverata parodiá a comerciului solidu sî demnu de respectu, pentru cî creditulu carele este sufletulu comerciului, degradatu sî ruinatu cu totulu prin mintiunile invetiate dela fanarioti, au ajunsu se fia numai imaginariu. Comerciantulu esitu d'in scól'a fanariotica are in pertinenti'a, nerusînarea, cî se se laude in gur'a mare cî te-a insielatu, cî ti-a datu moneta falsa, marfa stricata, in putita, cumpanita falsu s. c. l. Inca sî atunci candu nu te-a potutu insiela, dupace te-ai departatu dela elu, mente cîtra vecinulu seu cî te-a pusu la mana, cî te-a pacalitu, cî ti-a facut'o etc. Neci-unu omu esitu d'in scól'a fanariota nu are de rusîne neci de pecatu a lua bani inprumutu, de ess. dela veduv'a cea mai ticalósá, a nu'i platí neci-odata sî a o rapedi pe scara in diosu.

A corrumpe (mitul) sî a se lasa corrumpe, la fanarioti este lucru de tôte dílele, de care nu se geneza neci unulu d'in ei. In acestu respectu nerusînarea merge asia departe, in cîtu fanariotalu ti-o spune verde in fatia: „Ce vrei domnule? Insași religiunea nóstra este pentru noi midiulocu de specula, cî se castigamu averi dela alte popóra, prin urmare sî dela voi?“

Raru fanariotu se va potea conteni cî se nu atace banii publice in momentul in care va potea pune man'a pe ei, apoi pune'i macaru furcile la usia. Se nu credeti inse, cî cei esiti d'in scól'a fanariota voru fi avendu vreunu respectu pentru banii bisericesci. Au nu vediurati, cî pîna in dílele lui Ales-

sandru Ioanu I. furara inca sî potirele sî discurile de metallu nobile sî le inpartira pe la consangeniiloru!

Dara óre in punctulu castitetei sunt mai buni fanariotii decîtu au fostu iesuitii? O, nu, cî-cî in acesta parte mare a fanariotiloru sunt de aceeași religiune cu turcii. Divortiuulu la ei cî sî la turci, este unu lucru fôrte usitatu. Omulu d'in poporu la greci te injunghie, te tóca in capu, séu te impusca, déca vei cuteza a te atenge de soci'a séu de fiic'a lui, fanariotulu nu face casu prea mare d'in asemenea lucruri; dara apoi inca mai domnesce sî doctrin'a, cî pecatulu commis cu femeia de alta confessiune religiósá nu ar fi neci-unu pecatu. De aici vene, cî sî concubinatu este usitatu fîra picu de rusîne. Ce e dreptu, cî in acestu punctu societatea mai fu gangrenata sî prin miserabil'a maimutire a vietiei parisiane; cu tôte acestea blastemat'a essistá de mai inainte, introdusa de fanarioti sî de calugarii loru spre a destrama sî ruina pe familiile romanesci, precumu in regiunile superiori au sî ruinatu pe multe, sî le-au adusu la sapa-delemnu. Cîteva esceptiuni prea onorabili confirma regula.

Contempuranii nostrii cei mai betrani isi aducu bene amente, ce era monasteriale grecesci pîna la secularisarea loru sub Alessandru Ioanu I. (Cusa). In dílele pre candu s'a decisu prefacerea in ruine a monast. s. Ioanu d'in capitala, de un'a parte a ei locuia calugarii greci, éra de alt'a mai multe fete publice. Cu ocașiunea essilarei calugariloru greci s'au aflu cîtiva egumeni cu neveste sî cu cîte patru cinci copii.

Fia inse de ajunsu cu ticalosfi de acestea, pentru cî déca amu sta se le insiramu numai cîte se sciú d'in fôntani autentice, amu trebui se scriemu unu tomu integru.

Cea mai grea crima d'in cîte s'au in putatu iesuitoru, a fostu sicariatulu séu assassinatu. Sunt óre fanariotii d'in acestu seculu alu nostru mai buni decîtu iesuitii? Neci vorba. Lasamu cî in resaritu sî sicariatulu este unu lucru de tôte dílele; lasamu cî insasi un'a parte a justitiei resaritene este in sinesi unu sicariatu, dara apoi se scie cî in Asi'a mica se prepara veninurile cele mai infricosiate. In a. 1829 vreo patru boieri fruntasi d'in Bucuresci morira cu totulu pe neasteptate. Ceilalti boieri pricepura indata ce póte fi la midiulocu, si asia dísera cîtra mediculu grecu adusu de rusi inadinsu in tíera: Doftore, ne-ai omoritu patru de ai nostrii; ce se'ti platimu cî se ne curati sî pe unu muscalu. In Romani'a cî sî in Orientu multi ómeni mai inainte de acéstá 'si facea fontanella la mana, pe care apoi o astupá cu cîte un'a bóba de mazere. In asemenea casuri sicariulu nu avea decîtu se jóce in fontanell'a omului, cîte un'a bóba inveninata, sî bietulu omu cu atîta era tramisu pe ceea lume. Assassinatu comisu in Bucuresci inainte cu patru ani de cutare popa asupra amantei sale, a fostu una adeverata fapta de fanariotu.*)

*) La acestea se se renumere sî fiorosulu attentatu comisu la Iasi in 7/19 Ian. 1871 asupra mitropolitulu Callinicu de

Asia dara neci in acestu punctu fanariotii n'au voitu se remana mai pre diosu de iesuiti. Tóta differentia între acestea duoe clase de ómeni a fostu, cà iesuitii au desvoltatu energia si curagiu multu mai mare decâtu fanariotii; d'in contra acestia de regula figurara cá poltroni fatia cu cei potenti ai pamentului, inse cu atátu mai brutali si mai tirani asupra poporului de care nu se temea. Pàna in dio'a de astadi fanariotulu la prim'a vedere se presenta daco-romanului cá domnu, cá poruncitoriu, trufasiu, brusc, cá si cumu tóte ale tale aru depende numai dela gratia lui, si numai dupa ce'i arati pumnulu, se retrage si se escusa dicéndu, cà era neintietegere la midiulocu, apoi isi cauta de drumu. Dara vai de capulu teu, déca elu va simti cà'ti este frica de densulu. Vediutati adeca, cumu cei esiti d'in scóla fanariotiloru, indata ce ajungu la putere, afla placere satanica de a inpusca in poporu si a implé prinsorile cu ómeni, fara a cerceta dupa culp'a loru, éra parentii loru càti domnisera in Romani'a pàna la an. 1821, inventasera totu felulu de torture, scótere de ochi, taierea manei, afumarea cu balega uscata si cu ardeiu, punerea de oua copte ferbinti subteriori, desbracarea omului in pielea góla ver'a, ungerea corpului cu miere, pentrucá se viie preste elu musce, albine si vespi etc. etc.

Acestia sunt fanariotii.

Acia fusesera iesuitii.

Si acuma se se intrebe intelligentia daco-romanesca in cugetu curatu, déca ea nu are altu-ceva de lucru, decâtu se totu mai innóte in nomolulu iesuiticu si fanarioticu, si se se certe între sinesi in favórea imperiului greco-rusescu, séu latino-nemtiescu, adeca precumu ilu voiserá iesuitii. Dupa noi, iesuitismulu se póte asemena cu omulu brutale, care taia seu ciungaresce ramurile unui arbore mare si ramuritu fórte frumosu, pàna candu remane numai trunchiulu; éra fanariotismulu pune focu la tulpin'a arborelui grosu, pentrucá se sece cu totul.

Incape óre aici alegere? Se póte óre cá natiunea nóstra se se decida pentru unulu séu altulu d'in aceste duoe rele?

Veninu mercuriale, séu veninu de cucuta? Care d'in duoe se fia mai dulce?

Iesuitii d'in Germani'a si Ungari'a despretiuescu adencu pe daco-romani si'i bajocurescu de „schismatici.“ Fanariotii cei numerosi d'in Romani'a urescu d'in sufletu mai virtosu pe daco-romanii transilvani si le striga in acelasi tempu „nemti iesuiti.“

Pentru ce óre acelea complimente? Caus'a este invederata. Iesuitii cá si fanariotii simtu bene, cà in elementulu daco-romanescu inca totu mai este atàta

càtra spurcatulu archimandritu si professoriu Climente Nicolau, carele trase patru focuri de revolveru, d'in care doue vulnerara pe mitropolitulu destulu de greu. Si pentru ce acea crima cumplita? Pentrucá se cerú de repetite-ori inventariulu monasteriei dela acelu fanariotu.

putere de viétia nationale, taria sufletésca, intregime de caracteru morale, in càtu se fia in stare de a se apara si pe venitoriu de secure cá si de focu, de veninu minerale cá si de celu scosu d'in unele plante blastemate.

Nu ve pregetati rogu-ve, a supune la analise se-vera acea lupta interna a spiritelor la daco-romani preste totu; observati acelea vèrcolituri, sbuciumaturi, acea neindestulare generale cu sinesi; cautati si vedeti, cumu daco-romanulu se arunca in una si alta parte, precumu se arunca unu omu torturatu de doreri fisice. Cá ce se insemne óre acestea simptome? Acelea sunt simptomele portiuniloru de veninu, parte iesuiticu si mai mare parte fanarioticu, care lucra in organismulu intregulu corpu nationale, si'lu facu cá se se incovoia de doreri furiose. Elu se incórdá, cá se separe si se arunce veninulu duplu d'in corpulu torturatu atátu de cumplitu.

Ii va succede óre a se curati de veninu si a se reinsanetosia? Bunu e Dumnedieu, noi asia credemu, si credentia nóstra ne va salva.

Octobre 1871.

G. Baritiu.

NECROLOGU.

† Unu lucéferu alu nostru de prim'a marime a disparutu de pe orizontele nationale; o ànima romana, decâtu carea mai buna si mai curata nu póte fi, unu spiritu sublimu, luminatu, activu, infocatu cá prea putiene in intrég'a natiunea romana, a disparutu d'in midiulocu nostru; fratele, amicul, sociulu nostru de munca si de lupta

Alecu cavaleriu de Hormuzachi,

senatore imperialu, deputatu la diet'a Bucovinei, membru alu societatei rom. academice, in 20. Martiu a. c., dupa unu morbu indelungatu, in puterea etatei sale barbatesci a parásitu acésta viétia pamentésca.

Atàta scimu pàna in acestu minutu din reportulu presidiului senatului imperialu; atàta scimu si atàta ajunge, cá se ne sfasia ànim'a, se ne puna in cursu lacrimile. Imbraca-te in doliu natiune romana si plange, cà-ci ai perdutu unu fiu, carele te-a amatu cá pe D-dieulu seu, si dio'a-nóptea a lucratu pentru emanciparea, pentru fericirea ta!

Acestu necrologu ilu scoseramu dupa „Albin'a,“ intr'aceea alte diarie romanesci inca venira investite in doliu pentru perderea prea charului nostru confrate si compatriotu. Alessandru Hormuzache era in etate de 48 de ani. Elu va fi asediatu langa frate-seu celu mai mare Constantin, la mosii'a sororei sale domnei Elis'a ved. G. Sturza, unde i se transporta corpulu dela Neapole.

Colectiune de diplome

d'in diplomatiului comitelui Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe români (valachi).

(Continuare.)

1291. 11. Martii. Append. Dipl. Trans. T. I.

D'in acestu documentu de inportantia extraordinaria pentru istoria noastră aflamu, că regele Andreiu conchiamase si tîenuse in lun'a Martiu an. 1291 un'a dieta (Congregatio, Comitua) la Alb'a-Iuli'a, compusa d'in „toti“ Nobilii, Sasi, Secuii si Romanii Transilvaniei, éra scopulu aceleia fusese reformarea statului lor. Cu acea ocaziune venindu inaintea regelui si a dietei magistrulu Ugrinu, reclamă in contra nedreptei instrinarii a proprietatiloru sale, anume Fagarasiu si Sambat'a, asiediate aprópe de riulu Olth, si producendu elu documentele si privilegiale sale de proprietate, pretense, că acelea proprietati se ise restituie si se fia reasiediatu in possessiunea lor. Atunci regele voidu a se convinge pe deplinu de dreptatea pretensiuniloru lui Ugrinu, a provocatu pe acea universitate, adeca pe adunarea compusa d'in nobili, Sasi, Secuii si Romani, că se examine acea cauza cu de-ameruntulu. Toti cei adunati si fiacare d'intre ei marturisita in fati'a regelui, că numitele duce proprietati au appartienutu dupa lege si dreptate magistrului Ugrinu si antecessoriloru (protoparentiloru) sei. Asia dara regele dă si restituie acelea proprietati lui Ugrinu si prin elu ereditoru si la successorii ereditoru sei cu tóte folósele si appertinentiele lor in modu irrevocabile, pentrucă se se le possiedia, precumu le-au possiediutu si antecessorii sei.

Nos Andreas Dei gratia Rex Hungariae, memoriae commendantes significamus quibus expedit universis, quod cum nos Universis Nobilibus, Saxonibus, Siculis, et Olachis in partibus Transylvanis, apud Albam Juliae, pro reformatione status eorundem, congregationem¹⁾ cum iisdem fecissemus, de consilio omnium Praelatorum et Baronum Regni nostri, eo tempore nobis assistendo magister Ugrinus Dilectus et fidelis noster, quasdam possessiones suas Fogaras et Zumbathely vocatas juxta fluvium Olth, existentes, asserens a se indebite alienatas, surgendo in ipsa congregatione nostri, sibi per nos reddi, et restitui postulasset, et super hoc instrumenta, ac privilegia sua exhibuisset, tandem nos de facto dictarum possessionum magis clarificari volentes, utrum ipsius magistri Ugrini fuerint, nec ne? ab eisdem Nobilibus, Saxonibus, Siculis, et Olachis, diligenter inquiri fecimus, si dictae possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum dinoscantur juste et legitime pertinere. Qui quidem universi et singuli praedictas possessiones Fogaras et Zumbathely vocatas ipsius magistri Ugrini, et suorum antecessorum esse, et fuisse retulerunt. Nos igitur, quia ipsas possessiones ad ipsum magistrum Ugrinum juste et legitime noverimus, et sciamus pertinere, cum omnibus utilitatibus earum et pertinentiis reddidimus ipsi magistro Ugrino, et per eum suis haeredibus haeredumque suorum successoribus jure perpetuo et irrevocabiliter possidendas eo modo, et ea plenitudine, quemadmodum per ipsius antecessores dictae possessiones habitae exstiterunt, et possessae. Datum apud Albam Juliae²⁾ in Domi-

nica Invocavit anno Domini Millesimo Ducentesimo nonagesimo primo.*)

Episcoporum Hungariae Diaetaliter congregatorum sententia Excommunicationis contra Saxones Ecclesiam Albensem comburentes.

1291. 25. Juny. Cod. Dipl. T. I. pag. 87—90.

Episcopii Ungariae adunati la dieta rapedu sententi'a excommunicatiunei (anathem'a cea mare) asupra sasiloru d'in „Ducatulul Transilvaniei“, carii rebellandu au mersu de au datu focu besericei S. Michailu dela Alb'a-Iuli'a si „rapiti de turbare diabolica“ au aruncatu in focu inpreuna cu altu poporu, pe protopopi, pe canonici si pe alti preoti, au mai arsu si alte beserice, omorindu pre nenumarati alti ómeni, ori pe unde'i află, apoi au rapitu si au dusu cu sinesi reliquii (móste), cruci, potire, vestmente preotiesci, si tóte ornamentele besericesci cu cartile (cu bibliotec'a) si cu alte obiecte sacre, cumu si thesaurulu besericei, intorcendu-le pe tóte in usulu lor.

..... Archiepiscopus colocensis, et An
quinqueecclesien aulae Illustris ... R. g ...
Hungar Cancell ..., Ph Vacien ...
aulae Reginae Cancell Lodom Váradi ...
Ty Zagrabien et Polyca ... Syrmien ...
Ecclesiarum Episcopi, Praepositis, Abbatibus, Prioribus, Plebanis, et Parochialium Ecclesiarum Sacerdotibus Universis in Ducatu Transylvano Transylvanam, quad ad Scam nien¹⁾ Ecclesiam pertinentibus salutem in Domino sempiternam. Dispendia seu²⁾ destructiones Regni et Venerabilium Ecclesiarum sensis in Generali congregatione omnium Praelatorum, et Baronum, nec non omnium Nobilium de singulis provinciis²⁾, et Cumanorum praesente

Originale sigillo Andreae Regis, ut vestigium solum perhibet, impressive communitum, patenterque in pergamento exaratum exstat in Archivo Capit. Alb. Trans. Cista 2. Comit. Albae f. 5 Nr. 48.

Anno 1768. Capitulum Albense ad requisitionem possessionis Braller sedis Nagy-Sink has litteras anni 1291. in transumpto expediri fecit pro eadem possessione.

Copia hujus transumpti habetur in Bibliotheca C. Samuelis Kemény inter Ms. sub titulo: „Cartophilaceum Transylvanicum Tomo XIX. p. 21.

Harum litterarum anni 1291 meminit Eder in Notis ad Felmer p. 53. • •

Eisdem has litteras edidit Fejér C. D. T. VI. vol. I. p. 118 ex analectis Dipl. Ms. Ederiani, Fasc. I. p. 107.

*) Not'a Red. Dupa noi, este aprópe minune, că unu documentu de coprinsulu si de valórea acestuia scapă de perire până in dílele noastre, d'in unu seculu, in care abia sciá serie archiereii si una parte a clerului, apoi acelasi documentu s'a pastratu in decursulu altoru seculi, in care archivele tiei au devenitu de nenumarate ori preda focului, si intru care tocma se nu fia peritu inca si alte documente, perea inse necurmatu acelea, in care era se fia pastrate si faptele, si drepturile familiiloru romanesci si preste totu ale poporului romanescu in acésta tíera.

Asia dara regele Ungariei in an. 1291 a fostu in Transilvani'a, unde a tîenutu dieta. Asia dara Transilvani'a inca si inainte cu 580 de ani isi avea corpulu seu legislativu, diet'a sa, autonomi'a sa. Asia dara natiunea romanésca pe atunci inca facea parte constitutiva d'in statulu Transilvaniei si d'in sistem'a sa politica.

¹⁾ i. e. ad Sacram Transylvaniensem.

²⁾ Ergo etiam Transylvani intererant his Comitibus.

¹⁾ i. e. Comitua.

²⁾ Ergo Andreas Rex 1291 fuit in Transylvania.

Regia tn titit pro bono et utilitate communi, et juramento firmatum, ut Regalia et Ecclesiarum jura, ac Nobilitatem nullus audeat occupare se favere invicem auxilio, et consilio teneantur, nosque autoritate Dei omnipotentis, de voluntate Regia et Baronum, ac omnium Nobilium, et etiam Cuius eadem ator maxime Hungarorum, vel qui Regalia, seu Ecclesiarum jura de certo praesumserit occupare, vel de pacis et damnis datis, seu injuriis irrogatis satisfactione debita non duxerint occurre um ex comita excommunication oia ur duximus et emendam, seu condignam satisfactionem studeant exhibere. Hoc etiam Dominus Rex noster in ipsa congregatione publice suo to firmavi excommunicatos faciat ab omnibus evitari, quod si malorum, et Rebellium perversitas statum talis e vana inventum increbuer t ut lem excommunicationis sententiam ad convincendam malitiam Rebellium perversorum, et malignorum, Dominus Rex noster arc es caeterique Nobiles, ac de Regno contra flagitiosos hujusmodi pestilentes Regni unanimiter insurgere tenebuntur, sicut juris radi religione hos firmiter sunt adstricti, Totum Regnum aplica super hoc recepta et nostr subjiciens: Ecclesiastico interdicto severitate debita malefacto coherendo donec tatisfaction seu emenda ad reconciliandam gratiam revertantur. Cum itaque Gaan filius lardi¹⁾, et sui sequaces maliciae ac iniquitatis Complices Saxones partium Transylvanarum Ecclesiam B. Michaelis Cathedralis rabie diabolica inducti, et repleti enormiter combussissent, Archidiaconos, Canonicos, Sacerdotes cos, et magnam multitudinem Christianorum in eadem et aliis Ecclesiis concremassent, aliosque innumerabiles ubicumque locorum deprehensos interfecerunt, Reliquias, Cruces, Calices, indumenta Sacerdotalia, et omnia ornamenta Ecclesiarum, cum Libris²⁾, ac aliis rebus Sacris, nec non Thesauro Ecclesiae memoratae raperint, in ususque suos immundissimos usurpaverint, et ideo Sententiam Excommunicationis dint ipso facto. Devotion: Universitatis Vestrae³⁾ tenore praesentium monemus in Domino et ortamur, quatenus dictum Gaan et suos socios maleficiorum par-

ticipes praescriptor: tamquam excommunicatos evitare debeatis, facientes etiam eos ab omnibus arctius evitari. Nos enim eos autoritate omnipotentis Dei denunciamus excommunicatos, donec de ipsa enormi combustione ecclesiarum, de damnis et injuriis illatis satisfactionem impendant omnimodam, et absolutionis adipisci gratiam mereantur. — Datum Budae in quindenis Pentecostes, in Convocatione Domini Regis Hungariae gen bus 1291.

1301. Append. Dipl. Trans. T. I.

Regele Ladislau arata, că Ursu Cnézulu (primariulu) si Dominicu magistru alu portariloru au venit la elu că reprezentanti ai totoror locuitoriloru d'in comun'a romanésca asediata in midiuloculu secuiloru d'in scaunulu numitu Udvardhel si s'au plansu cu amaru pentru neincetatele invasiuni si predatiuni a le secuiloru, dela carii suferu atātu de greu, in cătu ei, romanii, nu mai sunt in stare de a subministra la castellanulu (comandantele) fortaretiei Udvard neci macaru lemnele si bărnele necesare la conservarea aceleia; deci se rōga că se fia aparati si scutiti pe pamentulu in carele au fostu lasati si cu carele au fostu donati de ceilalti regi predecessori ai lui Ladislau. Asia regele ascultandu rugamintea lor, luă pe acea comuna romanésca sub protectiunea sa, o apară in libertatile ei in contra secuiloru, pentrucă se fia in stare de a subministra fortaretiei lemne si bărne si a face servitiulu pedestru la acea cetate, apoi demandă că pe romani se'i judece numai castellanulu dela Udvard, éra secuii căti voru fi locuindu in acea comuna romanésca, inca se fia scutiti de sub jurisdictiunea primariului romanescu in tempu de essercitiu militariu, ci ei că si secuii cei liberi se stea sub comand'a comitiloru secuiesci, sub conditiune inse, că si secuii se duca in fiacare anu grindele necesare la Udvard, ori-candu li s'aru cere, pentrucă se nu fia asupriti numai romanii. Preste acésta regele voiesce si demandă, că locuitorii acelei comune romanesci se fia scutiti de ori-ce diecima, ci se dea numai capetiile usitate la biseric'a d'in Udvard; de asia numit'a dicatiune (taxa) inca se fia scutiti, se dea inse cnezului lor cele cuvenite. Se fia aparati si de asia numit'a semnatura a boiloru (unu felu de diecima d'in boi, usitata numai la secuii).

Nos Ladislaus D. G. Rex Hungariae etc. Universis et singulis, ad quos praesentes devenerint, notum volumus esse, quod Ursus Knezus, et Dominicus magister Janitorum nomine et in personis Universorum incolarum et inhabitatorum Villae nostrae Olachalis*) in medio siculorum nostrorum de Udvardhel commorantium gravi cum querela in nostri accedentes praesentiam exposuerunt, et exponendo significarunt, quod dicti incolae, ob continuas siculorum partium illarum invasiones, et territoriorum dictae villae nostrae occupationes ad tantam redacti sunt inhabitatorum et mansionum paucitatem, ut ligna et tigna ad Castrum nostrum Udvard, pro ejus conservatione, et munitione necessaria vix jam subministrare possint, et tamen per Castellanos dicti Castri nostri eatenus adurgeantur quotidie, et cogantur, ipsi tamen

¹⁾ Gyan filius Alardi circa 1284 bellum excitaverat in Transylvania. Vide Literas anni 1284 apud Fejér C. D. T. V. vol. III. p. 259. Bellum hoc fuit excitatum 1277. Vide „Adversaria Historica“ C. Jos. Kemény.

In literis anni 1112 (apud Fejér C. D. T. V. vol. I. p. 313) memoratur Villa Gan.

Et in literis a. 1275 (apud Fejér C. D. T. V. vol. II. p. 272) memoratur Comes Gaan filius Comitis Widonis de Wegla. Villa Gan in literis a. 1138 apud Fejér C. D. T. II. p. 97.

²⁾ Bibliotheca.

Originale in Pergameno expeditum exstat in Arch. Capit. Alb. Tran. Transumptum habetur in Arch. Fisci R. Tran. f. 20. Lib. II. Fund. Reg. Lit. J. Literas has edidit Jos. C. Kemény n „Notit Arch. Alb.“ T. I. p. 97—99.

Fejér C. D. T. VII. vol. IV. p. 219.

*) Edidit: Schuller in „Archiv“ I. Urkundenbuch p. 2.

Fragmentum in „Nemzeti Társalkodó“ 1838 I. p. 32.

Hujus Diplomatis fide dignitas impugnatur in „Nemzeti Társalkodó“ 1838 II. p. 57, 58 e. c. t.

Fragmentum editum habetur etiam in opusculo, cui „Titulus „Visgálodás az Erdélyi Kenézségekről 1846“ p. 31, 32.

memores fidelitatis et obsequiorum, servitiorum, sub quibus a praedecessoribus nostris Hungariae Regibus terra relictis et donati fuere, cuperent porro quoque huic Regno nostro pacifice, et quiete inservire, hinc ne inhabitatores dictae villae nostrae secus et ab exordio ad Castrum nostrum praefatum Udvard servientes, et lignis, et timentis, pedestribusque servitiis castrensare soliti, cum manifesto nostro et ipsorum damno, penitus libertate sua excidere contingat, harum serie firmiter mandamus, ut nemo ipsos universos, praeter Castellanos nostros a de dicta Udvard judicare, et ad servitia qualiacunque cogere praesumat, exceptis tamen Siculis in dicta villa mansiones tenentibus, et emtione, aut alio juris titulo subsistibili acquirentibus, quos a jurisdictione Knezii eximentes, tempore exercitationis, more aliorum liberorum sicularum sub vexillo comitum ipsorum connumerari, et exercituari volumus, hoc tamen per expressum reservato, ut iidem Siculi quotannis requisitas trabes ad Udvard, si quando necessitas magnopere urserit, praestare teneantur, sintque adstricti, ne secus reliqui inhabitatores dictae villae praeter justitiam aggraventur, servitiisque opprimantur. Volumus insuper, ex concessu Praelatorum et Baronum, hic nobiscum praesentium, ut dicti inhabitatores Villae nostrae Olachalis nulli omnino Decimas praeter solitas capecias Ecclesiae ad Udvard praestare teneantur, sintque ab omni Dicatione more sicularum inter quos vivunt in perpetuum exempti, praestent tamen Knezio ipsorum praestanda. Non omisso et eo, quod a signatura boum exempti sint. Datum Budae in Domo Domini Regis praesentibus Venerabili Patre Nicolao Episcopo Bosnensi, Dominico Magistro Janitorum, Magistro Demetrio nostris fidelibus, et aliis quam pluribus fide dignis, quorum consilio hanc fecimus chartam et donationem. anno Domini 1301. Septimo Calendas Octobris. In cujus rei testimonium, et perpetuam firmitatem praesentes fecimus sigilli nostri munimine roborari, secretum annulum nostrum eisdem apprimentes, per manus praefati Episcopi Bosnensis Regni nostri Hungariae anno primo.*)

*) Not'a Red. Autenticitatea acestui documentu e combatuta de secui mai virtosu d'in caus'a anului, in care se arata că ar fi emanatu. Regele Ladislau IV. domnise dela an. 1272 până la 1290, in care anu fu omoritu. Acilea se tienemu bene pamente, că emigratiunea cea mare a romaniloru mai alesu d'in pamentulu Fagarasiului s'a intemplatu toema in acelea tempuri, pre candu disordinea, brutalitate, barbariile in Transilvania si in Ungaria ajunsesera la culme si locuitorii se injugă ei pe sihesi la telegile lor. Inainte de Ladislau, adeca sub Bela IV., romanii mai fusesera persecutati inca si pentru ritulu loru celu grecescu. Eca deci, cauzele emigratiunei. Cei remasi in tiéra inca totu mai era persecutati si inipilati. Atunci regii ori cătu au fostu ei de miserabili, vediendu că le remane tiéra desiarta de locuitori, au inceputu ici colea se mai menageze si pe romani. Asia numitele cneziate seu primarii, prefecture si comande romanesci d'in Transilvania inca totu se mai pastrasera sub numirea data loru despre tempulu Imperiului bulgaru-romanesu in limb'a slava, adoptata pe atunci atatu in administratiune cătu si in biserica, in loculu celei grecesci si alu celei latinesci.

1311. Append. Dipl. Trans. T. I.

Acesta este unu testamentu compusu de fratele (calugaru) Stefanu, procuratoriulu seu economulu monasteriei calugaritielor d'in insul'a fetiorei Mariei. Prin acestu testamentu comitele Blasiu, fiu alu lui Olcy d'in tienutulu secuiescu Kézdy jacundu de morbu greu in comun'a numita Olcha, face pentru sufletulu seu câteva legate, éra anume calugaritielor d'in insula le dà unu calu, unu pacharu de argentu si una cingătoria de argentu. Bericeii calugariloru dela s. Clara, carii se numescu minoriti, ii dà unu calu; éra la sierbii si sierbitoriele sale le dà libertatea vechia, adeca'i manumitte d'in selavia, că se fia cu totulu liberi (frui perpetua libertate ratione pristinae conditionis). In fine, possessiunea sa de pamentu numitu Valea-séca o dà la patru nepoti ai sei nascuti d'in comitele Ioanu, care a fostu fiu alu lui Opor (Apor), care era frate alu seu, adeca alu testatoriului.

Nos Frater Stephanus Procurator Religiosarum Dominarum in insula B. V. Mariae Deo famulantium, memorie commendantes significamus Universis quibus expedit praesentium per tenorem, quod cum Comes Blasius filius Olcy de Kézdy in territorio Domini Regis constitutus, gravi fuisset infirmitate detentus, decumbens in Villa Olcha vocata, praesentibus nobis, et aliis viris idoneis, per ipsum illic vocatis, sentiens se de hac valle miseriae decessurum, tale condidit Testamentum, quod corpus suum in coemeterio predictae ecclesiae B. V. Mariae de Insula commisit sepeliri, item dictae Ecclesiae commisit pro remedio animae suae, unum equum, unum sciphum argenteum, et unum cingulum argenteum. Item Ecclesiae B. Clarae in qua fratres minores Deo famulantes, legavit unum equum, item servos et ancillas suas, videlicet Annam cartaneam cum filio suo, item parvum Johannem, item Urchek Chyhurkam similiter cum filio suo. Item Costa et Mathe cum pueris suis legavit ob salutem suam frui perpetua libertate ratione pristinae conditionis, tam per proprios suos, quam per alios numquam ab hodie, et deinceps mollestantos. Item terram suam Zaratpatak vocatam legavit Stephano, Nicolao, Demetrio, et Petro filiis Comitis Johannis filii Opor fratris sui perennaliter possidendam, complanando circa praemissa omnem materiam questionis ulterius procedendi. In cujus rei memoriam, et soliditatis Testimonium praesentes literas sigillo nostro

Dara anulu ce pórta acestu documentu adeca 1301, este celu d'in urma alu domniei regelui Andreiu III., carele a moritu pe la inceputulu acelu anu, si inca precumu presupunu istoricii Ungariei, a moritu inveninatu prin magnatii tieiei. Apoi acestu documentu porta data d'in Octobru 1301. Noi credemu că acésta contradicere va disparea, indata ce vomu reflecta, că in Sept. 1301, candu archiepiscopulu Ioanu incoronase in Alb'a regale pe copilandrulu Venceslau fiu alu regelui Venceslau d'in Boemi'a, ungurii pretensera că se'si schimbe numele in Ladislau. Asia acelu reguletiu domni sub nume de Ladislau pana in a. 1305, candu tata-seu urinduise de anarchia, că si de amesteculu papei, duse pe fiu-seu cu coróna cu totu la Boemi'a.

Asia dara privilegiulu esitu in favórea comunei romanesci, care de si acumu cu totulu magiarisata, până astadi se numesce Oláhfalv, adeca Satu-romanesu, este autenticu, pentrucă cealealte criteria inca nu'i lipsescu de locu.

fecimus roborari. Datum in vigilia B. Jacobi apostoli a. D. 1311.)*

NB: Consignatio notarum deest. M. S.

Litterae hae in transumpto Capit. Alb. de anno 1320. exstant in Archivo Capit. Alb. Transylvaniae.
(Va urma.)

D'in pomelniculu martiriloru romani dela 1848—49.

(Urmare.)

III. Districtulu Clusiului.

Alsó-Jára (roman. Iar'a in comit. Turdei), 1849 24 barbati, 6 femei si 3 prunci ucisi prin insurgenti.

Apahida (in comit. Clusiului), 5. Febr. 1849 11 barbati deto.

Aranyos Lon'a (Lun'a in comit. Turdei), Dec. 1848 1 barbatu deto.

Badocu (comit. Dobăcei), Febr. 1849 3 barbati deto.

Bánfi-Hunyad adeca Huiedinu, 7. Noembre 1848 Ioane Blagosi, Ionu Cogorsianu, Onutiu Hansa, Nutiu Shuee, 4 barbati, fura ucisi la mandatulu conductorului de insurgenti, anume Alecsandru Gyarmati.

Farca Ionu, Onutiu Stenna, Georgie Borzosiu, Mihaila Colojanu, Mitru Nejergu, Todoru Bentia, Luca Craciunu, Ioane Hanea, Luca Onutiu, Todoru Lucaciu, Iosifu Boca, Ilie Farcanea, Eremie Negrulu, Nicolae Hanea, Filimonu Farca, 14 barb. si 1 fem. totu asemenea omoriti.

Bareiu (comit. Clusiu), 1849 3 barbati ucisi de rebelli.

Baneabicu, 1848 1 barbatu totu asiá.

Bedeleu, 1849 10 barbati totu asiá.

Berindu, Noembre 1848 d'in H. Almás 1 barb. totu asiá.

Bicalatu, Iuniu 1849 9 barbati si 4 femei totu asiá.

Bogdanháza (rom. Ctirciu com. Crasna) Noembre 1848 5 barbati si 1 femeia totu asiá.

Bursu (in comit. Solnocu int.), 1849 1 barbatu totu asiá.

Borsova (Borzu, in comit. Dob.), Dec. 1848 1 femeia si 5 prunci deto.

*) Not'a Red. Nu potemu gaci scopurile pe care le avuse comit. Jos. Kemény, candu a decopiatu acestu testamentu dupa transumtulu ce se afla in Alb'a-Iuli'a, pentrucă precumu observă si dn. Stefanu Moldovanu mai susu in NB. alu seu, Kemény nu apucă a scrie notele pe care si propusese a le face si la acestu documentu. Noi d'in parte-ne invetiamu d'in acestu documentu atăta, că iobagi'a, adeca sclavi'a, domnea toama si in anim'a secuineii, in asia numitele Trei-scaune (Kézdi Orbai Seps) inainte de acésta cu 560 de ani, că si mai tardiu, adeca pana la 1848; că-ci éca si acestu documentu secuiescu vorbesce că si altele mai tardie, despre sierbitute si de manumissiunea sclaviloru că de ori-ce lucru de tóte dilele. Cu tóte acestea unii publicisti secu si încerca pana in dio'a de astadi a inbeta lumea cu apa rece, strigandu mereu, că secuui au fostu totu-deauna poporu liberu, natiune libera. Fost'a un'a parte d'in ea libera pana la desfreu, ceealalta parte inse a fostu vai de ea, că si vai de romani.

Ciglaui (in comit. Solnocu med.), 16. Noembre 1848 4 barbati deto.

* Ciuril'a 1849 (d'in M. Silvasiu) Mirce Ioanu, Trifu Gligoru, Mirce Gligoru, Trifu Simionu, Popa Ionu, Maut (?) Ilie, 7 barbati fura ucisi la mandatulu conductorului de insurgenti Bón Pista.

Csegez (rom. Ceagzu in scaun. Ariesiului) 1849 1 barbatu trucidatu de insurgenti.

Desiu, 9. Noembre 1848 (d'in Cusdriór'a) 1 barbatu deto.

24. Noembre 1848 24*) barbati dupa actele comisiunei incuistorie.

1849 (d'in Girolt) Romanu Gligorie, Romanu Vasilica, Farca Gligorasiu, 3 barbati, fura spendiurati prin tribunalulu revolutionariu d'in Desiu.

1849 Filipu Mitru, Chilianu Ilie, Manu Ilie, Romanu Anica, 3 barbati si 1 femeia; barbati fura spendiurati totu prin acelu tribunalu, éra muierii i-au taiatu capulu.

1849 Muresianu Gligoru (d'in Seplaca), 1 barb. ucisu prin tribunalulu incuistoriu.

1849 Galea Ilie (d'in Satan?), 1 barbatu deto.

1849 Grosanu Gligoru, 1 barbatu, ucisu prin streangu (funie).

1848 Tom'a Teodoru, 1 barbatu, deto.

Octobre 1848 1 barbatu trucidatu prin gardistii nationali d'in Aindu.

Desiu-Ocna, 1849 2 barbati deto.

Dengelégú (in comit. Solnocu int.), Sept. 1848 1 barbatu inpuscatu prin una escorta.

Desmiru (in comit. Clusiului), 20. Martiu 1849 Bumbu Ionu, Callianu Mihaila, 2 barbati, spendiurati la mandat. lui Gyuri Pál.

Septembre 1848 (d'in Leginu) 1 barbatu ucisu de insurgenti.

Feiurdu (comit. Clusiulu), 1849 2 barbati deto.

Felső-Gyékes (com. Solnocu int.) 2 barb. deto.

Felső-Suk (Iuculu de susu), 19. Ian. 1849 Vas. Pecurariu, Nicolae Radu, Florea Pecurariu, 3 barbati, executati prin sententi'a tribun. revolutionariu alu comitatului Dobăcei.

Totu in 1849 inca 8 barbati ucisi prin insurg. Felvincz (Vintiulu de susu), 15. Martiu 1849 Solocu Craciunu, 1 barbatu, fu aruncatu in temniti'a d'in Vintiu, unde mori.

Gálgo**), Apr. 1849 Székely Ioanu, Guciu Ioanu, Bentie Ioanu, toti d'in Kőtelesmező rom. Trestia, districtulu Cet. de pétra, 3 barbati, fura ucisi fara sententia, la arbitriulu judelui de cercu Ketzeli Károly si alu israelitului Aronu.

1849 Szibenski Simeonu, Druhera Onisie, 2 barbati, ucisi, celu dintaiu prin israil. Aronu.

*) La acesti 24 nu e neci numele, neci loculu unde fura omoriti; functionariulu insarcinatu cu cercetarea nu le sciú neci nationalitatea; noi credemu tare că ei au fostu romani, de acea'i si numeramu intre martirii nostri. Trad.

**) Care d'in duoe? Gilgu in Dobăc'a, séu Gilg'a in Solnocu int.? Red.

Gaura (in distr. Cetatei de Pétra), Noembre 1849 (d'in Gaura) 3 barbati inpuscati prin insurgenti.

Gerend (rom. Grindu in comit. Turda), 1849 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Februariu 1849, 3 barbati inpuscati prin insurg.

Gyalu (rom. Gela), Noembre 1848 (d'in locu) 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Ianuariu si Iuniu 1849 2 barbati deto.

Gyertyános (rom. Carpenisii), 1849, de aici de locu 4 barbati deto.

Gyères-Szt.-Király (rom. Sant-Craiu), Ian. 1849 Campianu Nicolae, 1 barbatu, fu ucisu in urm'a sententiei corpului de venatori d'in Turda.

Duca Ioanu, 1 barbatu, ucisu la sententi'a trib. revolutionariu.

1849 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Lupe Iosifu, Lupe Ionu d'in St. Craiu, 2 barb., la mandatulu contelui Miklos*) fura prinsi, inchisi, apoi ucisi.

Anton George, 1 barbatu, mai intaiu torturatu prin Aszolo (?) Sándoru, jude de curte la contes'a Béldi, in urm'a careia mori.

Solatu Gavrilu, 1 barbatu, la mandatulu capit. de insurgenti Tarsoly torturatu, apoi puscatu.

Hasdate (care?), 1849 (d'in locu) 25 barbati, 8 femei si 1 pruncu ucisi prin insurgenti.

Hoszufalau (Satulungu in distr. Cet. de Pétra), Noembre 1848 1 barbatu deto.

Hulla (??), 16. Augustu 1849 1 femeia deto.

Indolu, 1849 Ioanu Cadariu (d'in Indolu) 1 barbatu deto.

Cacova, 1849 Bica Todoru, Carsa Germanu, Bica Toma, Oanu Irimie, Florea Filipu, Suci Todoru, Gherasimu Mitru, Vulca Luca, Vulca Gligoru, Pascu Vasiliu, Morasianu Teodoru, Popa Teodoru, Bica Anastasie, Miana Oan'a, Morasianu Pelagia, Gerasimu Simeonu, Dondosu Angelin'a, Sosu Angelin'a, Bica Susan'a, Popa Varvór'a, Vuti'a Irimie, Chira Ioanutiu, 12 barbati si 10 femei fura omoriti la mand. lui Pápay Lázár, Dávid Bogdi, Szöllössi János, Nagy Ferentz, Nagy Pista, Nagy Anti, Kópi István, Pápay Lorentz, Szabó István.

Craca (in comit. Solnocu med.), 1849 2 barbati omoriti prin conducatorii de insurgenti fara judecata.

Cara, 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Ketsed**), primavér'a 1849, Ionu Davidu, 1 barbatu, ucisu la mand. lui Ioanu Kászoni.

Aprile 1849 Todoru Orosz, Ioanu Geltranu, Iacobu Bolta, Elisie Manu, 4 barbati deto.

Keró, 1848 (d'in Ormani) 1 barbatu ucisu de insurgenti.

Ketskeháza (in comit. Dobăcei), 1849 (d'in locu) 1 barbatu mori in urm'a torturariloru ce le-au suferitu dela Antrel-Aron, la mandatulu jidanului Pautz Aolzer.

*) Care conte Miklos? Că connume de conte Miklos nu este, ci numai nume propriu. Red.

**) Care d'in patru comune cu același nume? Red.

Ketze (Chieti'a), Noembre 1849 1 barbatu ucisu de insurgenti.

Keresztes (Cristisii in comit. Turdei), 1849 Bolos Sandu, Fauru Ionu, Fauru Mitru, Crisianu Stefanu, Crisianu Ionu, toti d'in Cristisii, 5 barbati. Acestia fura demicati cá câinii, prin rebelli.

Kettősmező (Tetes), 1849 Micle Filimonu, 1 barbatu, ucisu prin jidanulu Aronu.

Popu Toaderu, 1 barbatu, ucisu prin insurgenti.

Kide (in comit. Dob.), 1849 Chiritia Mateiu, Vasilica Rachisianu, Alessandru Iobban, 3 barbati, omoriti prin locuitorii d'in Kide (fiesce prin locuitorii unguri. Trad.)

Februariu 1849 1 barbatu ucisu prin insurgenti.

Luc'a Munteanu, 1 barbatu, acesta au peritu in arestu.

Kis-Jenő (in comit. Dob.), 19. Aug. 1849 Onisia Dobocanu, Gligoru Olteanu, Ursu Morasianu, Macarie Craciunu, Coste Morasianu, Toma Morariu, Luca Capanu, 6 barbati si 1 femeia, acestia toti fura omoriti la mandatulu lui Johann Kászoni.

Kis-Nyires (Mestécani, care d'in duoe?), Noembre 1848, Varalui Kis János (?) (d'in Gaur'a), 1 barbatu, prin tribunalulu mltitariu de judecatu si essecutatu la mórte prin fune.

Nemes Gligoru, Costinu Vasilica, Lupu George, Costinu Barbu, Getie Fodoru, Pasta Ióna, Popu Susana, 5 barbati si 2 femei, trucidati sub comand'a lui Katona Miklos.

— Kis-Bánya (Baisióra), 1849 Gârboanu Ionu, 1 barbatu, omoritu prin Bán Pista.

Sant-Craiu (care?), Noembre 1848 10 barbati, 4 femei si 1 pruncu omoriti prin insurgenti.

(Va urma).

Articlu agronomicu.

Gunoiulu si insemnatatea lui.

Nu numai industriarii, dar si economii nostrii rurali au detorinti'a urgente a lucrá d'in tóte poterile materiali si spirituali, pentru a ridicá cultur'a economiei rurali la inaltimea, in care se afla ea la straini. Nu ne cunoşcemu interesele cugetandu, cá noi am ajunsu acésta inaltime. Presumptiunea desierta, care la noi tempu indelungatu a figuratu sub numele de patriotismu, trebue inlaturata cu ori-ce pretiu, sfarmata d'in fundamentu, cá-ci asiá cere spiritulu tempului, a carui dévisa este „progressulu.“ Noi avemu se recunoşcemu, cá in fórte multe privintie amu ramasu tare inderaptu, se invetiamu dela vecinii, se invetiamu chiaru dela inimicii nostrii. Acést'a regula vechia se póte applica cu dreptu si mai multu la economi'a rurala, care la noi stá pre o trépta fórte de diosu. Nu scie economulu romanu cumu se-si lucre pamentulu, cumu se speculeze, cumu se economiseze, cá cu chieltuiei mai mici se aiba unu venit mai marisoru, si asia se-si póta mai cu inlesnire

acoperi lipsele, care pre dî ce merge se totu inmultiescu si'lu innabusiescu. Elu lucra si manipuleza dupa usulu stravechiu, in care s'au pomenitu mosii de stramosii sei, cugetandu cã asia e mai bene, pentrucã nu cunósce alta metoda corespondietóre, n'are neci idea de economi'a rurala rationala; preste totu se afla inca intr'unu gradu de cultura inferioru facia cu celelalte popóra civilisate, la cari scientiele in genere si economi'a rurala in specie s'au urcatu la o inaltime, pãna la care noi numai cu tempu, favorati de sörte si cu sacrificiuri potemu se ajungemu. „Este tristu intr'adeveru,“ dice Dlu Mihailescu, „a spune, cã scientiele suntu puçinu gustate la noi; cã justamente in acêsta directiune ne-anu misicatu póte mai puçinu.“ Inainte dar, fratii romani! scienti'a e puterea; invetiati, lucrati si pastrati, cã-ci la din contra voru pastrã ei altii, éra noi o se ne caimu, ceea ce inse va fi cam tardiu. Acumu se ne apropiemu incetisioru de obiectulu propusu, de „gunoiu.“

E un'a fapta constatata, cã plantele cã se se póta desvoltã, au trebuintia de nutrementu intocma cã si celelalte vietuitorie, adeca animalele. Aceste substantie nutritorie necesarie pentru desvoltarea si sustinerea vietiei, plantele le absorbu in partea cea mai mare d'in pamentu, unde nu e destulu numai cã se se afle, dar' se si fia intr'o forma dissolubile, pentrucã numai asia se potu assimilã, séu cu alte cuvete, numai atunci se potu preface in substantia organica, d'in care se compune corpulu plantei.

Inse precumu unu cosiu d'in care totu scoti, cu tempulu se golesce, intocma se intempla si cu pamentulu roditoriu; aici inca cu incetulu se voru impuciná substantiele nutritorie, déca nu vomu portã grije pentru suplinirea lor, si acêsta o potemu face prin gunoirea locului. Gunoiulu dupa cumu de comunu e cunoscutu, este conditio sine qua non, cã pamentulu se produca frupte rentabile. Gunoiulu e bas'a agriculturiei, cã-ci neci o economia rurala nu se póte rentã, lipsindu-i acêsta piétra fundamentala, a curei valóre si insemnatate se urca in acea mesura, in care provisiunile naturali in pamentu se impucinéza si populatiunea inmultindu-se, se inmultiescu si lipsele. Asiã dar gunoiulu totu-deodata e bas'a la tóta agricultur'a, de óre-ce cu ajutoriulu lui potemu exercita influinti'a cea mai mare asupra puterii pamentului si asupra desvoltarei plantelor de cultura, la a caroru productiune fecunda si usióra servesce de midiulocu principale.

Plantele de cultura servescu in parte si cã nutritiu pentru animalele domestice; asia dara gunoiulu ne da celu mai corespondietoriu midiulocu spre a produce nu numai cantitati mari de produse vegetali, dar si animalice, cari ambe suntu veniturile de capetenie ale agricultoriului. Prin urmare lipsindu gunoiulu, recoltele voru fi slabe, vitele voru fi cã vai de ele, éra de economu va fi si mai reu. Cunoscèndu si inse agricultorulu supremulu seu interesu, lasandu lenea la o parte, va grijí mai cu conscientia si acu-

ratetia de gunoiu, nu cã pãna acumu, adeca cumu a invetiatu dela predecesorii sei, cã-ci cestiunea gunoiului nu este numai pentru densulu fórte ponderósa, dar ea are insemnatate mai mare prin aceea, cã gunoiulu e unu midiulocu, prin care productiunea se maresce fãra mari chiertuiei, asia dar esercéza o influentia nemediulocita asupra pretiului celoru mai neaparate nutrimente, prin urmare asupra buneii seu relei stari a populatiunei. Asiã dara prin inmultirea gunoiului marimu numai averea nóstra nationala, urcandu meru fertilitatea (rodirea) pamenturiloru nóstre.

Chemi'a ni-a facutu cunoscute nutrimentele plantelor; ea ni-a aratatu, ce ieu plantele d'in pamentu si in ce cuantitate; prin urmare sciendu acêsta, scimu si ce avemu se facemu, cã pamentulu se-si redobãndesca puterea perduta. Nu e multu tempu, voru fi vreo treidieci de ani, de candu economi'a rurale cu ajutoriulu chemiei si a-lu scientieloru naturali a intratu in una epoca noua, a inceputu a se pertractã scientifice, a devenitu o scienti'a. Chemi'a este fundamentulu, pre care se radíma partile cele mai esentiali ale intregiei scientie de agricultora, e unu lueferu luminatoriu, ale carui radie strabatu prin tóte despartimentele agriculturiei. Ea ni ofere argumentulu celu mai siguru despre partile constitutive ale corpurilor in quali si quanto; ni demustra pãna la evidentia, cã nimica in universu nu se pierde, fãra numai 'si schimba form'a; materi'a e eterna si netrecutória, p. e. lemnulu ardiendu se preface in cenusia si partea cea mai mare in fumu, d'in acêsta neci càtu e negru sub unghie nu se perde, ci servesce de nutrementu pentru plante. Aceste plante se consuma prin ómeni si animale. Dupa decaderea acestora acea materia érasí póte trece intr'o planta etc. etc. Cu unu cuventu, tóte materiile disponibili dela facerea lunei neci nu se inmultiescu, neci nu se micsioreadia, ci trecu d'intr'unu corpu intr'altulu, neavendu necairea pausa séu odichna.

Asiã dar nu ne va prinde mirare, déca intempinamu totu meru in pamentu, precumu si in plante si animale anumite combinatiuni elementarie, cari au intre sine o asemenare batetóre la ochi. Eata ce díce dr. Gruven despre insemnatatea chemiei pentru agricultura:

„Aflase economulu ruralu in campu, pe urm'a aratrului séu a carului cu gunoiu, ocupese elu adi cu semenatulu, mane cu secerisiulu, totu-deauna lumea materiala remane sfer'a activitãtii sale; neci odata, pre càtu tempu ocupatiunea-i principale va fi producerea plantelor si a animalelor, nu va scapa d'in càtusiele relatiuniloru substantiali. Substanti'a, cu ale carei forme totu-deauna stã in legatura reciproca, are insusiri si legi nestramutabili, dela a caroru cunoscèntia depinde, déca cineva póte strabate in folosulu seu secretele fecunde ale vietiei substantiale. Despre tóte acestea chemi'a ne dà deslusiri. Càtu stã de aprópe ea de economulu ruralu! E cu

potintia că elu candava se-i stea înainte cu indiferețismu?“

Chemîa a silitu opiniunile ratacite despre nutriținea și compusetiunea plantelor, precumu și despre efectulu gunoiului, a face locu altoru opiniuni basate pre argumente, basate pre esperientia. S'a afflatu firulu ce lēga pamentulu, plantele și animalele la olalta, că-ci una fără de alt'a nu potu subsiste, și neci că pôte se fia altu-mentrelea, pentrucă pamentulu dă nutrementu plantelor, acestea servescu de nutrementu pentru animale, cari ăra prin escrementele lor, s'eu prin mortatiuni potu provede pamentulu, precumu și atmosfer'a cu cele trebuințioșe pentru vegetatiune. Prin acēsta credu că am demonstratu și probatu cea mai strinsa, mai intima și mai necontestabile legatura între pamentu, plante și animale. Numai provediutu cu o cunoscentia fundamentale despre aceste procese, precumu și despre efectulu și însemnatatea gunoiului, i-au fostu cu potintia economului rurale a urmă înaltei sale misiuni, a-si castigă prin invetiatura și silintia una independentia neastepțata; asiă numai a fostu posibilu, că agricultur'a se-si castige o basa científica.

S'a memoratu până acumu mai de multe ori despre mediulôcele nutritôrie, fără de care neci o planta nu pôte subsiste. En se vedema dar, care sunt și cumu se impartu acelea. Materiale nutritôrie ale plantelor se impartu în organice și neorganice s'eu mineralice. Substanti'a organica (ardietôria) se compune d'în Carboniu, Hydrogenu, Oxygenu și Nitrogenu, ăra câte odata și Fosforu și Sulfuru (putiôsa), ăra cele mineralice (cenusi'a) d'în Cali¹⁾, Natronu²⁾, Varu, Magnesi'a³⁾, Feru, Acidu⁴⁾ fosforicu, Acidu sulfuricu (Vitriolu), Acidu siliciu⁵⁾, Cloru⁶⁾ etc.

De și tôte nutrimentele aici enumerate sunt de lipsa, pentrucă plantele se pôta prosperă, totusi nu au tôte pentru economi'a rurale unulu și același pretiu. Diferenti'a pretiului obvine de acolo, dēca unele substantie se tragu, se scotu d'în pamentu prin plante în cantitati mai mari s'eu mai mici; mai departe dēca se scotu d'într'unu isvoru (scaturigine), care seca, s'eu care este nedeseccabile, preste totu, dēca se afla în cantitati mai mari s'eu mai mici, în pamentu s'eu în atmosfera; în fine dēca i-se potu restitu pamentului mai cu puțin s'eu cu mai mari chielțuicli. Natronu nu are pretiu mare pentru economulu de campu, d'în cauza că adese pamentulu contine destulu, și afara de acēsta se pare că plantele s'aru potea desvoltă și fără de elu; d'în Cali înse absorbu plantele fôrte multu, și se afla puțin în pamentu; afara de acēsta numai cu greutate și spese i-se pôte restitu. Tocma asiă este și cu acrima (acidulu) fosforica.

Prin urmăre Cali și acrél'a fostorica au pentru economu unu pretiu cu multu mai mare decâtu natronulu, ferulu și carboniulu, care acestu d'în urma e nedeseccabile. Considerandu aceste înpregiurari, venimu la acea conclușiune, că Cali, acrima fosforica, nitrogenulu, varulu și acrima sulfurica aci puse după însemnatatea lor, suntu cele mai pretioșe pentru noi; de acestea trebue se avemu grija cea mai mare, se i-le restituimu meru pamentului, mai virtosu cele trei d'întai. Nutrimentele mineralice au unu pretiu mai mare că cele organice, că-ci și nerestituindule pre acestea d'în urma, esistintia plantei celu puțin nu vine în pericolu, de și în casurile cele mai multe recoltele voru fi slabe. Lipsindu înse în pamentu mediulôcele nutritôrie mineralice, nu se va face (mai) nimica. Am disu că fără mediulôcele nutritôrie anorganice (mineralice) nu va cresce nimica, pre candu și dēca lipsescu d'în pamentu cele organice, totusi vomu adună ceva; acēsta pentru aceea, că plantele detragu d'în atmosfera nutrimente organice, care suntu: amonulu, acidulu nitricu, acidulu carbonicu, (de acesta se afla aci fôrte multu), apa. De aici vedemu dăra, că pamentulu și atmosfer'a suntu isvôrele, d'în cari plantele absorbu materialulu necessariu pentru construirea organismului lor.

Pentru a ni face o idea chiara despre gunoiu în genere, precumu și despre feliuritele i soiuri în specie, se receru cunoscentie profunde despre vieti'a plantelor și animalelor, precumu și despre schimbările produse în pamentu prin cultur'a vegetalelor și despre descompunerea (putredirea) substantiei organice. Cestiunea gunoiului nu e asiă usiôra precumu se pare, ci este o thema fôrte grea, ba potemu dîce, cea mai grea d'în tôte cu câte are de a face economulu de campu. Am auditu nu odata vaietându câte unu economu de campu, că a caratu atâtea și atâtea cara de gunoiu; și totusi au adunatu frupte puțin fatia cu vecinulu sen, care n'a dusu neci unu caru. Acēsta confrate vine de acolo, că lasi gunoiulu ani întregi prada tuturor venturilor, arșitiei sôrelui și ploiloru. N'ai observatu, că ploia se scurge dela tine d'în curte că negrel'a, că-ci a suptu d'în gunoiu ce a fostu mai bunu; vedi aci se duc fruptele tale. Apoi dăra nu te plange și nu te miră, că ai avutu recolte slabe. Nu e destulu cu atâta, ci multi facu paraue, pentrucă pisielaulu se se pôta scurge mai curundu și se nu li faca atâta incomoditate. Acēsta procederea fratiloru e unu pecatu mare, carelu comiteti nu numai facia cu voi, dar și facia cu tiér'a, după cumu amu vediutu mai susu, că-ci pisielaulu e mai pretiosu că balegile, după cumu vomu vedea mai la vale.

S'a memoratu mai susu, că plantele suntu compuse d'în materii deardietôrie și nedoardietôrie (organice și mineralice). D'în acestea dar se construēza trupulu plantei, d'în care cauza și pôrta numele de mediulôce nutritôrie, cari tôte în form'a în care le absorbu plantele, se tienu de imperati'a mineralic-

¹⁾ Acea parte a cenusiei, care face lesi'a lunecôsa.

²⁾ O parte întregitôria d'în sarea comuna.

³⁾ Semēna cu varulu.

⁴⁾ Se afla multu în ôse.

⁵⁾ Partea cea mai mare a nisipului.

⁶⁾ Clorulu și Natronulu compunu sarea comuna.

loru; cele aeriforme (organice) mai alesu acréll'a carbonica se suge d'in atmosfera prin frundie, éra cele ce se afla in pamentu, prin radecini, cumu se intempla si cu cele mineralice (cenusia).

Condițiunile pentru desvolfărea planteloru prin aceea, că mediulôce nutritôrie suntu destule in form'a receruta, nu suntu inca împlinite, de ôre-ce aci mai au influintia si alte impregiurari, precumu: umedial'a, caldur'a, lumin'a, aerulu; asiá dar numai cooperandu tôte condițiunile acestea împrumutatu, va fi siguru efectulu mediulôceloru nutritôrie. Pre candu d. e. intr'unu locu efectulu unui mediulocu gunoitoriu este escelente, pre atunci intr'alta parte nu se face mai nimica, d'in cauza că aici lipsescu un'a séu mai multe condițiuni d'in cele mai susu insirate.

In feliuritele pamenturi se afla pre langa mediulôcele nutritôrie de plante. si alte substantie, de cari plantele n'au trebuintia, si neci că si-le însusiescu, dupa cumu s'a si constatat prin numărôse incercari si experimente (Versuche). Acestea dar ni-au aratatu, că plantele suntu camu gingasie, ele nu iau totu ce afla in pamentu, ci numai materiile ce li suntu de trebuintia; si acesta e cursulu naturalu, aflese ele apoi sub ori-ce clima si in ori-care pamentu, nu absorbu ceea ce nu li trebue, séu ce le pôte fi stricaciosu. Nu observamu noi acésta si la animale? Analis'a chemica a planteloru ni-a aratatu, că pamentulu suferu prin recolte o turburare in privint'a compusețiunei sale, in privint'a poterei sale. De sine se întielege, că unu locu espusu la mai multe turburari de feliulu acesta, trebue neaparatu se'si perda condițiunile recerute pentru crescerea rentabila a planteloru; n'avemu inse cauza d'in contra a ne teme, că ôre candu in atmosfera voru secá isvôrele de nutrementu, fiindu-că acésta nu permite schimbarea materiei.

(Va urma.)

Bibliografia bisericesca,

BISERIC'A ROMANA,

foia religiôsa-morala. Proprietariu: preotulu Grigorie Musceleanu.

Acésta foia se publica, de si cu mari întrecurari, in anulu alu VI-lea, si ese una-data pe septemana, duminéc'a. Tipariulu lui C. A. Rosetti, in Bucuresci, strad'a Colti'a Nr. 42. Pretiulu 12 lei n. pe 1 anu. Abonamentele se facu prin posta. de-a dreptulu la redactiunea foiei, Bucuresci in Curtea bisericiei Radu-Voda.

Estempu au esitu pâna acumu 6 Nri d'in acésta fôia.

Cu câtu productele litteraturei eclesiastice suntu mai rare in dîlele nôstre, anume la noi romanii, cu atâtu s'ar cuveni că se le incuragiamu mai multu.

Nr. 6 adeca celu d'in urma alu „Bisericeii romane“ are acestea materii:

Cuventu pentru dio'a inviierei Domnulni. — Suflétulu si nemorirea lui. — Respectu la religiune. — Corulu de vergine dela asilulu Elen'a Domn'a.

D'in Nr. 4 recomandamu lectoriloru artichii: Bunurile bisericeii si — Clerulu despretiuitu. Numai in respectulu acestui d'in urma artichu par. Musceleanu se ne conceda una reflexiune collegiala, éra aceea este: Optima causa non satis bene defensa. Starea cea trista si despretiuita a clerului de miru, séu seculariu, precumu se dice in Europ'a, merita că in Romani'a libera se fia relevata cu totulu altu-mentrea. Apoi fiendu-că noi cunôscemu pe parentele Musceleanu de unu barbatu, care 'si are curagiulu opiniuniloru si convictiuniloru sale, nu ne induoimu că cu alta ocasiune va sci se reinfrunte in-pertinenti'a acelor despretiuitori, despre carii ne vorbesce, cu alte argumente si arme, de care pôte se aiba la dispositiunea sa ori si câte, bune, agere, salutarie.

Fôia eclesiastica „Speranti'a“ dela Aradu ne veni pâna la Nr. 5. Speramu că se va sustienea, si dorimu că se se sustiena.

Despre reapparerea Ambonului dela Oradea mare nu ne aflamu in stare de a incunoscintia pe lectori despre mai multu, decâtu ce diseseramu cu alta ocasiune, d'in cauza că nu ne a venit neci Nr. I. d'in acelu opu eclesiasticu.

Aici in Brasiovu s'a publicatu la I. Gött et fiu Henricu si tomulu II. d'in

Schriftsteller-Lexicon,

oder biographisch-literärische Denkblätter der Siebenbürger Deutschen, von Joseph Trausch, k. Finanzrath in Pension, Ritter des k. k. Franz-Josef-Ordens etc. etc. 1870.

Acestu tomu ajunge pâna inclusive la lit. M. 8^o mare, 463 pag. — Recomandamu acésta carte atentiunei eruditiloru nostrii, cu atâtu mai virtosu, cu câtu se scie, că multi d'in compatriotii sasi s'au ocupatu si cu affaceri litterarie si nationali romanesce.

Dictionariulu

UNGURESCU-ROMANESCU

compusu de Georgie Baritiu, Brasiovu 1869, formatu 8^o mare, 41 côle, se afla depnsu spre vendiare la librariile din Brasiovu, Sibiiu, Clusiu, Lugosiu, Temisiór'a, cu pretiulu originale fiesu 3 fr. 70 cr. leg. tiépenu cu piele, si 3 fr. 20 cr. v. a. legatu usioru. Anume pentru comitate suntu depuse in Clusiu la librariile dloru I. Stein si Lad. Demjén. In Sibiiu la librari'a Julius Spreer.